Toespraak van Drs. J.M. den Uyl voor de Partijraad van de Partij van de Arbeid op maandag 4- april 1977 in Krasnapolsky te Amsterdam

Partijraad,
Ik hecht eraan ook tegenover u een uiteenzetting te geven van het beleid gevoerd door de bewindslieden van de Partij van de Arbeid. Ik stel bovendien op prijs mijn gedachten te geven over aanleiding en oorzaken van de val van het kabinet en de conclusies die naar mijn wijze van zien de Partij van de Arbeid daaraan heeft te verbinden.
Het is niet mogelijk te zwijgen over de aanleiding van de crisis. In toenemende mate wordt de voorstelling gewekt alsof die aanleiding gelegen zou zijn in onverzoenlijkheid van de progressieve bewindslieden, die elk redelijk voorstel tot een compromis van CDA-kant zouden hebben afgewezen. Ook worden sommigen niet moe de voorstelling te wekken alsof het vooral een campagne tegen de persoon van de lijsttrekker van het CDA zou zijn geweest die het klimaat zou hebben bedorven, en vooral de fractievoorzitter van de PvdA wordt daarbij zoal niet met de vinger nagewezen, dan toch met de mond luidkeels nageroepen.
Na hetgeen daarover o.a. door de lijsttrekker van het CDA vorige week dinsdag op een vergadering is gesteld heb ik van mijn kant behoefte aan de volgende vaststelling van feiten.
Op vrijdag 11 februari ontving ik van de minister van Justitie de mededeling dat bij tot de conclusie gekomen was dat het wetsontwerp tot wijziging van de onteigeningswet door bet kabinet diende te worden gewijzigd, omdat het in de vorm waarin het bij de Kamer was ingediend, zonder tegemoet te komen aan verdere verlangens van het CDA, zou worden verworpen.
Die mededeling verraste mij volkomen. Immers op 25 januari, nauwelijks 14 dagen daarvoor, hadden de
minister van justitie en ik overleg gepleegd met de
voorzitters van de fracties waarop bet kabinet in de
Kamer was aangewezen over de behandeling van de vier hervormingsvoorstellen.
Daarbij had de heer Van Agt
t.a.v. de grondpolitiek niet alleen gesproken van een wilsovereenkomst, maar van een resultaatverbintenis.

De eis van de CDA-fractie middels- de heer Van Agt op 11 februari gedeponeerd, is formeel toelaatbaar.
Twee van de drie fracties waaruit het CDA is gevormd waren immers slechts gedogend en de derde oppositioneel. Politiek-inhoudelijk kan het stellen van een dergelijke eis aan de vooravond van de voorziene openbare behandeling van de desbetreffende wetsontwerpen niet anders worden gekwalificeerd dan als een uiting van de bereidheid bet voortbestaan van het kabinet in een kritieke fase op bet spel te zetten.

Ik constateer dat deze eis is gesteld ongeveer 14 dagen voordat het laatste Menten-debat in de Kamer plaats vond en voordat de heren Van Thijn en Kosto als aflaat voor christendemocratisch handelen konden worden opgevoerd.
Het kabinet heeft in het verlangen van de minister van Justitie om het wetsontwerp aan te vullen met een regeling ter vergoeding van de z.g. inkomstenschade bij onteigening niet bewilligd.
Waarom niet?
In de eerste plaats niet omdat een dergelijke toevoeging moest worden beschouwd als een verbreking van een zorgvuldig afgewogen compromis dat 1,5 jaar eerder in bet kabinet was bereikt terzake van de waarderingsnorm bij onteigening.
In de tweede plaats niet omdat de toevoeging van een dergelijk artikel niet los kan en kon worden gezien van hetgeen in het wetsontwerp reeds voorgesteld werd te regelen ter vergoeding van eigenaren bij onteigening.

Uiteindelijk is op 21 maart de crisis uitgebroken toen twee van de drie ondertekenaren van het ontwerp weigerden een door de ministerraad aanvaard voorstel ter aanvulling van het wetsontwerp uit te voeren.
Dat laatste voorstel is door de heer Van Agt sindsdien veelvuldig gekwalificeerd als de gecastreerde diepvrieshaan.
De typering heeft de verdienste dat zij duidelijk maakt dat het voorstel niet in de Rooie Haan geboren is, maar een laatste compromispoging van de kant van de progressieven inhield.
Is het kabinet nu uitgegleden over een postzegel, zoals ik in een weekblad las? Wie dit meent miskent de werkelijkheid.

De grondprijzen zijn de afgelopen kwart eeuw tweemaal zoveel gestegen als de gemiddelde prijzen. Dat is een gevolg van het feit dat grond schaars is en niet vermeerderbaar. In een dichtbevolkt land als het onze, waar mensen en bedrijven steeds meer ruimte nodig hebben, zal de opwaartse druk op de grondprijzen voortduren. De prijzen van onroerend goed zijn met name de laatste jaren met sprongen gestegen.

De hoge grondprijzen vormen een rechtstreekse bedreiging voor boeren, tuinders en middenstanders. Onteigening op grondslag van gebruikswaarde heeft rechtstreeks slechts een beperkt effect. Indirect, gekoppeld aan de uitoefening van het voorkeursrecht is het drukken van de waarde bij onteigening van grote betekenis. Ze is medebepalend voor de prijzen die gemeenten en andere overheden betalen bij minnelijke aankoop en voor wat boeren zelf voor de moeten betalen.

In het wetsontwerp zoals het in de Kamer is ingediend, is de schadevergoeding voor boeren, middenstanders en tuinders redelijk geregeld. In feite wordt daarin reeds rekening gehouden met vermogensschade die kan ontstaan door planologische beslissingen van de overheid, door tot op zekere hoogte bij de schadevergoeding ook naast het feitelijk gebruik, ander gebruik in aanmerking te nemen. Het daarbovenop plaatsen van een vergoeding voor inkomstenschade zoals het CDA wilde, moet op zijn minst een daad van willekeur worden geacht. En het gaat daarbij zeker in stadsvernieuwingsgebieden, bepaald niet alleen om boeren en middenstanders. Het gaat om alle bedrijfs- uitoefenaren, ook van de grote industrieën, ook van kantoren, maar die worden voor het gemak maar niet genoemd. Zeker, speculanten, projektontwikkelaars, zouden bij het CDA-voorstel geen rechtstreekse baat hebben gehad, maar de einduitkomst van het gedram is wel, dat voor de zoveelste keer een regeling van de onteigening en van het voorkeursrecht die speculanten de pas afsnijdt, is verhinderd. We hebben een behoorlijke regeling van de onteigeningswaarde roept men, maar de speculatie duurt wel voort. In Oldenzaal ging onlangs in een week een stuk grond van 2 ha. voor een miljoen extra van de hand. Bestemd voor woningbouw betekent dat zo’n f. 15 a f.20.000 extra per woning.

Toen in 1958 het laatste kabinet-Drees een verbetering van de wet vervreemding landbouwgronden voorstelde, kwam er een CDA-amendement om de prijsbeheersing landbouwgronden op 1 Januari 1963 te beëindigen.
Burger betoogde met kracht van argumenten dat liet in strijd was met de in het regeerprogram gemaakte afspraken. Romme bestreed dat want, zei hij, de KVP stond in een extra-parlementaire verhouding tot het kabinet. Van wie heb ik dat de afgelopen weken weer gehoord? Was dat ene Andriessen?
In 1966 diende Samkalden een ontwerp tot herziening van de onteigeningswet in. Het kabinet-Cals was toen al demissionair. Het kabinet-De Jong trok het ontwerp in. In 1969 diende de PvdA-fractie een
initiatiefontwerp in tot herziening van de onteigeningswet. Het haalde de openbare behandeling niet.
In december 1975 diende het kabinet-Den üyl een ontwerp in tot herziening van de onteigeningswet; het haalde de openbare behandeling niet!
Een bedrijfsongeval?
Een misverstand op de valreep?

Ik heb de dag na de val van het kabinet in een redevoering in Oss gezegd, dat welke overwegingen men aan christendemocratische kant ook heeft laten gelden - ik ben geen nierenproever - men daar had moeten begrijpen dat men aan het moeizaam verkregen compromis inzake de gebruikswaarde niet meer had mogen tornen.
"Door daaraan opnieuw te gaan tornen heeft men geraakt aan gevoelens, opvattingen, inzichten, die met name bij de socialisten en bij mij heel diep zitten. Want in dat gebruik maken van het bezit van grond, in het kopen van grond, in het scharrelen met grond, in speculeren met grond, daarin onderken ik het profiteren van in onze maatschappij historisch ingebouwde ongelijkheid. Het is het profijt trekken door de bezitters van overgeërfde rechten. Daartegen ben ik opgekomen, zal ik blijven opkomen en ik vind dat dat begrepen had moeten worden."

Van CDA-zijde is de afgelopen 14 dagen nauwelijks niets anders gedaan dan gepoogd het conflict te minimaliseren. Men was nog bereid geweest het voorkeurs-recht te "behandelen. Jawel, maar dan zonder de bepaling dat het voorkeursrecht wordt uitgeoefend tegen de nieuw in de onteigeningswet te brengen waarderingsnormen.

De ondernemingsraden. Misschien zelfs de wet op de investeringsrekening. Want er staan toch immers handtekeningen van CDA-ministers onder. Jawel, wat wil men? De handtekeningen van de CDA-ministers van Justitie en Landbouw zijn niet voldoende gebleken om het door hen met Gruijters ingediende wetsontwerp in de Kamer te verdedigen.

Wat wil men? Die wetten waarover moeizaam compromissen zijn bereikt in het kabinet nogmaals door de mangel halen?
De crisis is een feit. Daarover behoren, heb ik in de Kamer gezegd, de kiezers te oordelen.

Ik heb er nooit twijfel over laten bestaan dat het niet-behandelen of verwerpen van de hervormingsvoorstellen een ernstige situatie zou doen ontstaan en de basis voor een voortgezette samenwerking uiterst smal zou maken. Ik heb steeds voor ogen gehad dat de aanvaarding van deze ontwerpen het sluitstuk zou 'vormen van een lange reeks maatregelen en wetten, die ondanks overspoelende gebeurtenissen van buiten de vormen van het beleid dat de afgelopen vier jaar is gevoerd. Ik ben ook niet van plan vandaag te doen alsof dat beleid geen resultaten heeft gehad.
Ik noem van de wetgeving slecht het ontslagverbod bij huwelijk, zwangerschap en, bevalling
de afschaffing van de kleuterschoolgelden de belastingwetten met sterke verhoging van de belastingvrije voet en verlaging van het laagste tarief
de plicht tot melding van huurverhogingen en het instellen van een maximum daarvoor de wet regelende het gelijke loon voor vrouwen en mannen
de invoering van de algemene arbeidsongeschiktheidswet de verlenging van de duur van de uitkering van de wet werkloosheidsvoorzieningen voor zestigjarigen en ouderen
de wettelijke regeling die de melding van collectief ontslag verplicht stelt
de wettelijke regeling van het jeugdminimumloon de ingrijpende verbetering van de wettelijke uitkering voor vervolgingsslachtoffers.
Ik ga evenmin voorbij aan tientallen maatregelen gericht op spreiding van inkomen, kennis en macht. De verkleining van inkomensverschillen waaraan Boersma als minister van Sociale Zaken een belangrijke
bijdrage heeft geleverd. Het tot stand brengen van de koppeling tussen het netto minimum loon en de bodem in de sociale uitkeringen, inclusief de bijstandwet.

Het optillen van de onderkant. De uitbreiding van de individuele huursubsidies op grote schaal, die het mensen met lage inkomens hebben mogelijk gemaakt behoorlijk te wonen. f. 600 mln. heeft het kabinet er in 1976 aan besteed. Het op gang brengen van de stadsvernieuwing en van de verzorgende bouw. In de afgelopen vier jaar zijn meer woningen ingrijpend vernieuwd dan in de 10 jaar daarvoor.
Het stelselmatig optrekken van de voorzieningen voor mensen in achterstandsituaties door middel van het onderwijs. De voorrang voor het basisonderwijs.
De uitbreiding van de welzijnsvoorzieningen van mensen in achterstandsituaties.
Het opkomen voor mensenrechten waar dictatuur toeslaat. De hulp aan de mensen in de derde wereld. De overheidshulp vorig jaar gebracht op 1,5 % van het nationale inkomen. De defensie-uitgaven die de afgelopen vier jaar teruggingen van 12 naar 10% van de rijksuitgaven.
De strijd tegen de werkloosheid. 11 miljard aan overheidsgelden sinds 1973 besteed aan bestedingsverruimende maatregelen aan steun aan individuele bedrijven en aan bedreigde bedrijfstakken, aan maatregelen ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid, en aan loonkostensubsidies.
Zeker, we hebben de dreiging van de werkloosheid nog niet overwonnen. 190.000 werklozen is te veel.
Haar het is ook waar dat èn in de strijd tegen de inflatie èn in de strijd tegen de werkloosheid, Nederland met de Bondsrepubliek behoort tot de meest succesvolle landen in de geïndustrialiseerde wereld.
Tot de maatschappelijke en politieke werkelijkheid behoort wat de afgelopen jaren is bereikt in samenwerking van progressieven, met KVP en AR, en wat ons verhinderd is om te bereiken. Beide dienen te wegen bij het oordeel over de vraag wat thans dient te geschieden.
Wij zijn als progressieven in dit land voor de zoveelste maal teruggeworpen op die enige macht die in een parlementaire democratie als de onze impasses kan doorbreken, verstarde posities opruimen en wat gisteren onmogelijk bleek, morgen tot werkelijkheid te maken. Dat is de stem van de burgers, dat is de macht van de kiezers.
Dat zijn die miljoenen in dit land die ons bezig hebben gezien met wat van buitenaf over ons kwam, de oliecrisis, de olieboycot, gijzelingen, kapingen, de economische wereldcrisis. Die ons bezig hebben gezien met volgehouden pogen van ons land een

meer gelijke samenleving te maken, waarin gewone mensen zelfbewuster en vrijer zouden kunnen leven.

Wij hebben naar mijn overtuiging daarin veel verschuivingen aangebracht die niet meer ongedaan gemaakt kunnen worden. Wij hebben met de grondpolitiek, ondernemingsraden, het delen door de werknemers in de vermogensaanwas in de bedrijven en het sturen van de investeringen niet bereikt wat had moeten worden bereikt.

Alleen de kiezers kunnen het mogelijk maken dat dat alsnog gebeurt.
De uitspraak die het partijbestuur op tafel heeft gelegd acht ik overeenkomstig te situatie waarin wij ons thans bevinden. Voorop staat een beroep op de kiezers. Vervolgens vragen wij de garanties voor de totstandkoming van wetten, en waarmee onze geloofwaardigheid als progressieve beweging is gemoeid.
Tenslotte is er als de kiezers ons steunen en de garanties verkregen worden de bereidheid om te trachten voor de voortzetting van een progressief beleid; een meerderheid te vinden.
Ik ben met Van Thijn weinig optimistisch over de mogelijkheid om alsnog samen te werken met het CDA. Want al putten sommigen in die kring zich uit in vriendelijkheden, geen water van de zee wast af dat het toenemend verzet in die kring tegen het kabinetsbeleid, uiteindelijk heeft geleid tot de val van het kabinet, en dat kan niet los worden gezien van de groei van restauratieve krachten.
Wie de lijstaanvoerder van het CDA zich op zijn beurt gistermiddag heeft horen uitputten in vriendelijkheden aan het adres van de VVD, in zijn ogen immers zo'n grote constructieve partij, die weet aan welke kant die boterham gesmeerd is.
Dat is dus samenwerking van het CDA met de partij, die honderden miljoenen wenst te bezuinigen op de woningbouw, de sociale voorzieningen en de ontwikkelingshulp.
Die de koppeling van de sociale uitkeringen met het netto-minimumloon wenst door te snijden.
Die de verkleining van inkomensverschillen alleen maar heeft bestreden en belachelijk gemaakt.
Wel CDA, als die begeerte u heeft aangeraakt, wij kunnen u niet weerhouden.

Alleen de kiezers kunnen op 25 mei het rechtse kabinet van de restauratie, het kabinet van CDA en VVD, voorkomen.
Wij willen het progressieve beleid voortzetten en uitbouwen van het kabinet van vóór het werd ten val gebracht.
Wij willen vasthouden aan wat ik heb verklaard toen het kabinet optrad. "Wij willen een beleid voeren ter voorziening in de noden van elke dag, in het perspectief van gestage arbeid aan de vernieuwing van de samenleving in solidariteit met de mensen aan de onderkant van de samenleving."
Dat willen wij doen op de basis van harde voorwaarden. Dat is geen hoogmoed, geen arrogantie van de macht.
Wij vechten tegenover de dreiging van een CDA/VVD-kabinet met de rug tegen de muur.
Maar wij vechten wel. Dat zijn wij verplicht terwille van de miljoenen die hun hoop hebben gevestigd op de voortzetting van een progressief beleid.